

РОЗДІЛ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКАТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ
СІМЕЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІTHEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNCTIONS OF THE FUNCTIONING
OF THE FAMILY EDUCATION MARKET IN UKRAINE

Сьогодні все більший розвиток в усьому світі отримує сімейна освіта. В сучасній науці, зокрема в наукових працях з економіки та соціології, сімейна освіта практично не розглядається. Майже в усіх країнах світу набуває поширення така форма сімейної освіти, як хоумскулінг. Досвід економічно розвинутих країн світу свідчить про те, що більша частка їхнього багатства та міцність економічних систем визначаються внеском високоосвіченого, підприємливого та мобільного населення, отже, формування лідерських якостей школярів є невід'ємною складовою сучасної освіти, а особливо в сім'ї. У статті розглянуто, проаналізовано розвиток теоретичних позицій низки вчених у теорії сімейної освіти.

Ключові слова: сімейна освіта, домашня освіта, дистанційна освіта, електронна освіта, відкрита освіта.

Сегодня все большее развитие во всем мире получает семейное образование. В современной науке, в частности в научных трудах по экономике и социологии, семейное образование практически не рассматривается. Почти во всех странах мира получает распространение такая форма семейного образования, как хоумскулинг. Опыт экономически развитых стран свидетельствует о том, что большая часть их богатства и устойчивость экономических систем определяются вкладом высокообразованного,

предприимчивого и мобильного населения, следовательно, формирование лидерских качеств школьников является неотъемлемой составляющей современного образования, а особенно в семье. В статье рассмотрено, проанализировано развитие теоретических позиций ряда ученых в теории семейного образования.

Ключевые слова: семейное образование, домашнее образование, дистанционное образование, электронное образование, открытое образование.

Nowadays family education gets more and more development around the world. In modern science, in particular in scientific works on economics and sociology, family education is practically not considered. In almost all countries of the world, a form of family education, such as homeschooling is getting widespread. The experience of economically developed countries in the world shows that the greater part of their wealth and the strength of economic systems are determined by the contribution of a highly educated, enterprising and mobile population, hence the formation of leadership qualities of schoolchildren is an integral part of modern education, especially in the family. Development of theoretical looks of leading scientists is considered and analyzed in the theory of family education.

Key words: family education, homeschooling, distance education, e-education, open education.

УДК 37.018.1

Ахновська І.О.

к. е. н., докторант,
доцент кафедри
підприємництва, просторової
та корпоративної економіки
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

Постановка проблеми. В усьому світі стабільну динаміку активного росту має ринок сімейної та домашньої освіти. На цьому ринку дещо порушується класифікація потреб освітніх послуг. Так, якщо для споживачів традиційних шкіл основною потребою є потреба у знаннях, то в умовах хоумскулінгу ця потреба стає додатковою, тоді як прагнення самореалізації та задоволення інстинкту створення й натхнення виходять, навпаки, на перший план, тобто у ранг основних потреб.

Сьогодні існує ототожнення сімейної освіти, домашнього навчання та екстернатної форми здобуття освіти. Однак існує певна різниця між цими поняттями. Так, за умов сімейної форми навчання батьки беруть на себе відповідальність за організацію освітнього процесу дитини, і це не завжди домашня освіта. Це може бути, наприклад, навчання в альтернативній школі. Домашня

форма передбачає навчання дитини виключно вдома або батьками, або вчителями, які приходять до цієї дитини, наприклад, тоді, коли дитина через фізичні, психологічні або інші властивості не може відвідувати традиційну школу. Екстернат передбачає самостійне опрацювання матеріалу слухачем, зокрема у більш швидкому темпі, ніж це відбувається у традиційній школі. Отже, існує необхідність уточнення певних термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти ринку освітніх послуг висвітлювалися в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як А. Антохов, І. Бузько, В. Горський, І. Жарська, В. Неткова, В. Зарубіна, І. Каленюк, Л. Цимбал, В. Сиченко, П. Скок, Н. Стеблюк, Д. Щетинін. Питання організації домашньої освіти висвітлювали такі українські вчені, як, зокрема, Ж. Вихристенко, Л. Рубан. Роль відкритої освіти у суспільстві розглянуто в роботах О. Заха-

рова, І. Колеснікової, А. Хуторського. Теоретичні основи процесу дистанційного навчання розглядаються в роботах таких науковців, як В. Кухаренко, Н. Морзе, В. Олійник, Є. Полат, О. Рибалко. Стосовно сімейної освіти, то ця форма навчання практично не розглядається науковцями, хоча нещодавно знайшла відображення у законодавчому просторі нашої країни.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності таких понять, як «сімейна освіта», «домашня освіта», «дистанційна освіта», «відкрита освіта».

Виклад основного матеріалу дослідження. Домашня освіта посідає особливе місце серед альтернативних освітніх пропозицій. Так, якщо у 1994 році дітей, які отримували освіту в індивідуальному порядку, в усьому світі було лише 345 тисяч, то у 2001 році – близько 1 млн., у 2015 році – практично 5 млн. осіб [1], нині експерти говорять про цифру у 10–12 млн. осіб. Це пов'язане з тим, що життя сучасної людини стає більш мобільним, все більше батьків вибирають «кочовий» спосіб життя: подорожі, відрядження, робота поза офісом сприяють переведенню дітей на домашнє навчання (хоумскулінг). Проаналізувавши низку наукових праць (табл. 1), ми дійшли висновку, що, попри таку величезну актуальність домашньої освіти, в науковій літературі ця тема досліджена недостатньо, набагато більше існує публікацій у популярних ЗМІ та літературі у стилі non-fiction.

В Законі України «Про освіту» ототожнюються поняття «сімейна форма здобуття освіти» та «домашня форма здобуття освіти». Так, сімейною (домашньою) формою здобуття освіти є спосіб організації освітнього процесу дітей само-

стійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюється відповідно до законодавства [6].

Ми наголошуємо на тому, що сімейна форма здобуття освіти та хоумскулінг є різними поняттями. Хоумскулінг є виключно формою сімейної освіти, яка фактично є широкою формою та передбачає багато варіантів організації навчання учня, зокрема в традиційній школі. Так, оскільки батьки несуть відповідальність за здобуття освіти їхніми дітьми, вони можуть організувати освітній процес одним з таких способів (рис. 1).

На наш погляд, сімейна освіта є системою формування основних життєвих орієнтирів людини, її мислення, особистісних переваг, поглядів, переконань та позицій, в якій активним учасником є сім'я, що визначає цілі, завдання та зміст освітнього процесу, приймає рішення свідомо, враховуючи думку дитини, а батьки мають міцний зв'язок з дитиною протягом усього навчання.

Домашня освіта є формою сімейної освіти. Нормативно-правове забезпечення домашнього навчання реалізується через дистанційну форму навчання або екстернат; нормативно-правове забезпечення сімейного навчання здійснюється за допомогою дистанційної форми навчання [7], екстернату [8], альтернативної або традиційної школи.

Альтернативна школа пропонує учню такий спосіб життя, який відповідає біологічним, емоційним, інтелектуальним потребам і дає змогу знайти своє місце в будь-якому шкільному середовищі.

Таблиця 1

Альтернативні підходи до визначення поняття «домашня освіта»

Джерело	Сутність поняття
Ж. Вихристенко [2]	Практика навчання та виховання поза навчальними закладами, у процесі якої батьки разом з дітьми здійснюють освітню діяльність, що відповідає потребам сім'ї та дітей; освітній підхід, який передбачає вибір батьками (з урахуванням прав і думки дітей) педагогічних підходів, методів і форм навчальної діяльності, темпу навчання, освітніх ресурсів, що забезпечують індивідуалізацію та гнучкість навчання.
О. Єльнікова [3]	Спосіб здобуття освіти шляхом навчання дитини в домашніх умовах без відвідування загальноосвітньої школи або навчання в різних домашніх школах. Отримання атестата відбувається на підставі зданих екзаменів за визначеним державою базовим стандартом.
Енциклопедичний словник Вебстера [4]	Практика навчання дітей вдома, яка базується на незалежних проектах певних родин, в яких батьки, піклуючись про своїх дітей, беруть на себе повну відповідальність за їхню освіту, виховання та соціалізацію.
П. Бартосік [5]	Заходи, що проводяться в домашньому середовищі поза шкільними установами за допомогою вільно вибраних методів, засобів та технологій, а також включають обов'язок батьків виховувати та навчати своїх дітей; навчання, для якого головною базою є родинний будинок, що відбувається під наглядом батьків; план навчання, який можна застосувати згідно з потребами та відповідною ситуацією; навчання у домашньому середовищі замість шкільного класу; участь родини в житті місцевої спільноти; користування загальнодоступними дидактичними посібниками.

Джерело: систематизовано автором

Аналіз літературних джерел дає змогу виділити такі ознаки, за якими альтернативна освіта відрізняється від традиційної:

- застосування авторських методів та методик навчання;
- ігрова діяльність;
- бриколаж (передбачення дивергенції; використання будь-яких речей за різним призначенням; інструментом є не термін, а знак; запам'ятовування здійснюється через реконструк-

цію; центральне місце посідає не система, а гра; окремі ігрові елементи стають ритуалом);

- індивідуальний підхід;
- використання різних моделей змішаного навчання (рис. 2).

У відкритій освіті доступ до освітніх ресурсів забезпечується кожному бажаючому без перевірки вхідних параметрів знань (вступних іспитів), в якій використовуються технології (зокрема, дистанційні), що максимально враховують бажання та

можливості того, хто навчається. Суб'єктами (користувачами) таких освітніх послуг нерідко стають цілі сім'ї.

Терміни «дистанційна освіта», «дистанційне навчання» та «e-learning» є взаємопов'язаними, але кожен має своє змістове навантаження. Так, за дистанційної освіти та дистанційного навчання навчальні матеріали можуть доставлятися кур'єром або поштою. Тобто за дистанційного навчання суб'єкти навчального процесу (учень і вчитель) знаходяться на відстані, при цьому спосіб передавання матеріалу нині не має значення. Дистанційне навчання є такою організацією навчального процесу, в якій основна увага приділяється самостійному навчанню студента. Основними принципами дистанційного навчання є встановлення інтерактивного спілкування між студентом та викладачем без забезпечення їхньої безпосередньої зустрічі, самостійне освоєння певного масиву знань і навичок за вибраним курсом за використання певних

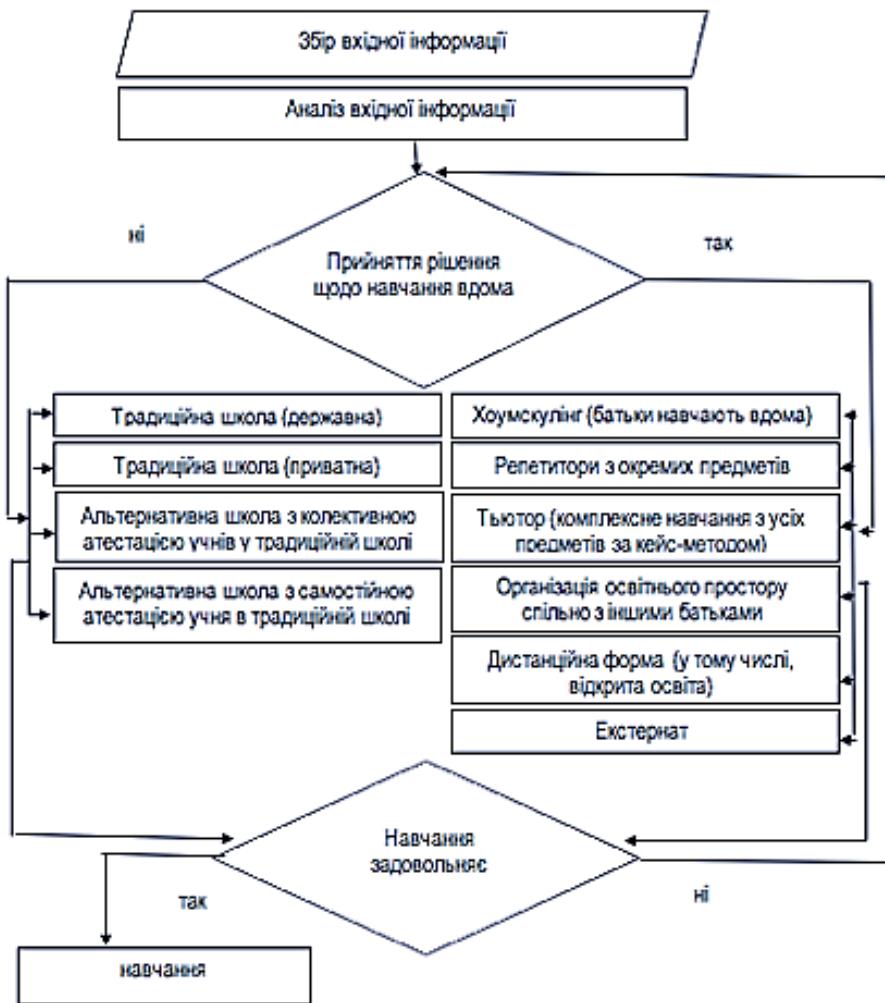

Рис. 1. Алгоритм прийняття рішення про перехід на домашнє навчання (хоумскулінг)

Джерело: розроблено автором

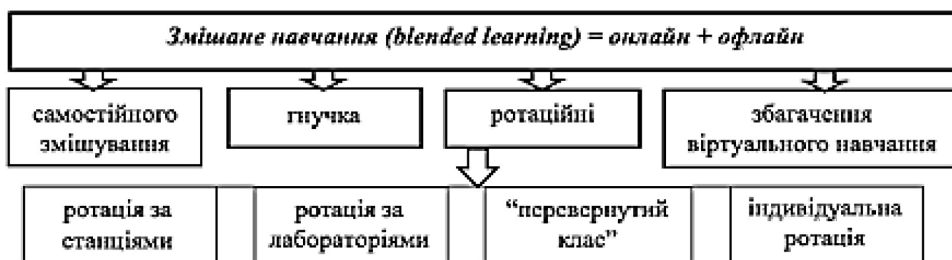

Рис. 2. Моделі змішаного навчання

Джерело: систематизовано автором

інформаційних технологій. При цьому здобувачі дистанційної освіти, як правило, отримують підтвердження здобутих знань і навичок (диплом, сертифікат), за дистанційного навчання це не обов'язково, результатом навчання є не документ, а саме здобуті знання й навички. За "e-learning" весь навчальний матеріал представлений тільки в електронному вигляді; це навчання за допомогою Інтернету й мультимедійних засобів, а також управління освітнім процесом та автоматизація документообігу освітніх закладів. Під віртуальними комунікаціями ми розуміємо спілкування між комунікантами за допомогою глобальної комп'ютерної мережі Інтернет та здійснення обміну інформацією між суб'єктами комунікації.

Аналіз літературних джерел з проблем розвитку віртуальних комунікацій на освітньому ринку України в контексті світових тенденцій дає змогу встановити такі тенденції та перспективи їх розвитку, як поступальне впровадження відкритої освіти в традиційну освітню практику; збільшення кількості шкіл з дистанційною формою навчання; забезпечення навчальних закладів (особливо опорних шкіл) якісною відповідною навчально-методичною базою; вдосконалення обміну цифровим контентом, системи управління освітою та контролем якості; забезпечення слухачів засобами доступу до навчальних матеріалів відкритої освіти; підвищення рівня якості освіти та освітніх послуг; забезпечення постійного оновлення навчальних засобів та технологій відповідно до запитів слухачів; запровадження єдиного інформаційного простору щодо правових питань, організації навчання, поширення інформації про альтернативні, дистанційні та екстернатні школи; моніторинг ризиків з метою виключення можливості шахрайства на ринку освітніх послуг. Похідними детермінантами розвитку віртуальних комунікацій в сімейній освіті виступають процеси інтеграції, демократизації та інформатизації суспільства.

Висновки з проведеного дослідження. В ході дослідження проаналізовано сутність понять «сімейна освіта» та «домашня освіта», визначено, що сьогодні у вітчизняній науковій літературі існує ототожнення цих понять. В роботі доведено, що сімейна освіта є системою формування основних життєвих орієнтирів людини, її мислення, особистісних переваг, поглядів, переконань та позицій, в якій активним учасником є сім'я, що визначає цілі, завдання та зміст освітнього процесу, приймає рішення свідомо, враховуючи думку дитини, а батьки мають міцний зв'язок з дитиною протя-

гом всього навчання. Домашня освіта є формою сімейної освіти. У роботі розроблено алгоритм прийняття рішення стосовно переведення дитини на домашнє навчання (хоумскулінг). З'ясовано, що нормативно-правове забезпечення домашнього навчання реалізується через дистанційну форму навчання або екстернат; нормативно-правове забезпечення сімейного навчання здійснюється за допомогою дистанційної форми навчання, екстернату, альтернативної або традиційної школи. Виділено ознаки, за якими альтернативна освіта відрізняється від традиційної, зокрема застосування авторських методів та методик навчання; ігрова діяльність; бриколаж; індивідуальний підхід та використання різних моделей змішаного навчання. Зроблено акцент на різниці понять «відкрита освіта», «дистанційна освіта» та "e-learning". Підсумовуючи, зазначимо, що освіта й виховання є одним цілим. Саме сім'я надихає та прищеплює інтерес до знань, а головне, вчить дитину бути щасливою, що є факторами самомотивації людини. Отже, якщо ми хочемо мати квітучу, конкурентоспроможну на світовому ринку Україну, ми повинні приділяти якомога більше уваги освіті, зокрема сімейній.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Янковчук М. До питання про нові системи освіти для виховання обдарованих дітей. Проблеми сучасної психології. 2010. № 7. С. 802–804.
2. Вихрестенко Ж. Домашня (сімейна) освіта як альтернативна форма загальної середньої освіти. Народна освіта. 2015. № 1 (25). URL: www.narodnaosvita.kiev.ua.
3. Єльнікова О. Домашнє навчання як альтернативна форма загальної середньої освіти. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/361-domashne-navchannya-yak-alternativna-forma-zagalnoji-serednoji-osviti>.
4. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary. New York, 1996. 2256 p.
5. Bartosik P. Edukacja domowa a szkolnictwo publiczne – spór o edukacyjną wolność. Gazeta szkolna. 2009. No 23/24 (453/454). S. 1, 4, 8.
6. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39.
7. Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року № 466. URL: zakon3.rada.gov.ua.
8. Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 березня 2017 року № 369. URL: zakon3.rada.gov.ua.